

EKOLOGIJA KAO ETNOLOŠKI EKSKURS NA PRIMJERU “ZAVIČAJNOG PARKA ISTRE”

SANDI BLAGONIĆ

Ako netko primijeti, pa mu čak i zasmeta ona “ekskurzičnost etnologa” iz naslova neka prijekor zbog nedovoljnog mara za prirodu ne uputi meni, ne stoga što ga ja nisam spreman primiti, već zato što taj inkriminirani naslov ne želi reći kako mi etnolozi nemamo što reći o toj temi pa se njome bavimo tek usput, pomodnosti radi. Ne. Ima u tom naslovu dovoljno samoironije da mi se ta usputnost ne zamjeri, već naprotiv, da se shvati kao zahtjev etnologu kao znanstveniku, naposljetku i kao čovjeku za promišljanjem sebe ne kao superiornog gospodara, već kao djeteta ekosistema.

Shvaćajući etnologiju “kao znanost koja istražuje kulturu različitih ljudskih grupa tj, načina života, ali i mišljenja o tom životu” (Auguštin 1981:29) i budući da u prirodi vlada sveopća povezanost, način se života može obuhvatnije sagledati ako se uzme u obzir i ekološko viđenje stvarnosti koje prelazi okvire zagađenosti okoline, krećući se ka promišljanju prirode i način života (Vinšćak 1990:12). I eto one spone etnologije i ekologije zbog koje ne zaslužujem da mi se spočita pretencioznost, jer za odnos ove dvije ne vrijedi davni Leonardov prijekor: “Postolaru, ne dalje od cipela!”

I.

Čovjek se, izgrađujući svijet (područje umjetnih stvari) sustavno udaljuje od prirode. Svijet kao ljudski proizvod (zapravo tek adaptacija ponudenog) mjesto je gdje čovjek, otuđen od prirode, stvara novu stvarnost. Poznavajući bit stvari unutar svijeta ovdje se čovjek dijelom rješava svoje uvjetovanosti stvarajući dan kada je noć, a noć kada je dan. Robeći prirodu i otuđujući se od nje, proizvedeći materijalna dobra čovjek se osjeća jedinim istinskim gospodarom svojega okruženja i sebe samog. Nigdje i nikada to otuđenje od prirode nije poprimilo takvu moć i razmjere kao u zapadnoj civilizaciji; kako H. Arendt primjećuje: “Već je neko vrijeme sva sila znanstvenih pokušaja usmjerena ka stvaranju “umjetnog” života, ka presijecanju posljednje spone kojom čak i čovjek pripada među djecu prirode.” (Arendt, 1991:8)

Umnažanje nekoga materijalnog dobra ne mora nužno rezultirati nečim još boljim - to je ekološko mišljenje koje je izniklo uvidom u proces kojim čovjek kao prirodno uvjetovano biće teži ka neuvjetovanosti. Ta težnja za gospodarenjem kreće u ovladavanje prirodom.

Racionalno je mišljenje linearno i time stoji u suprotnosti s ekološkom sviješću koja nastaje intuicijom nelinearnih sustava. Stoga je za razvoj ekološke svijesti potrebno zajedništvo racionalne spoznaje i intuicije nelinearne prirode naše okoline (Capra, 1987:42). Regionalni parkovi, nastali na paradigmi engleskih i francuskih specijalnih nacionalnih, odnosno regionalnih parkova,

te etno-parkovi skandinavskog modela, jedna su od spona na putu tog zajedništva. Osnovna distinkcija između te dvije vrste parkova je u tome što engleski specijalni nacionalni i regionalni parkovi polaze od čovjeka i njegovog okruženja, dok su etno-parkovi često u pogibelji da postanu kulise nalikujući tako reprezentativnim djelima metafizičkog slikarstva, gubeći na taj način svoju vitalnost koja jest ostvariva tek mogućnošću čovjekove autorefleksije i refleksije njegovoga životnog okruženja te ih na taj način - izgradnjom sebe ne kao glumećeg bića, već kao čovjeka koji kritičkim i aktivnim odnosom prema datostima životnog okruženja - adaptira. Ipak, činjenica da unutar etno-parkova posjetitelj može "živjeti" vremenske epohe u izvornom okruženju, što podrazumijeva proizvodnju hrane, odjeće, obuće, oružja i oruda (Vinšćak, 1990:13,14) daje čvršće osnove za razvoj muzejsko-edukativne djelatnosti koja na taj način štiti narodnu tradiciju. I baš ta djelatnost koja se postavlja kao "conditio sine qua non" funkcioniranja, etno-parka, a koju ovaj drugi zadovoljava na svojim marginama, zapravo čini suvišnom i nespretnom svaku daljnju usporedbu tih dvaju modela. Stoga smatram stapanje odrednica ovakva dva modaliteta u rješavanju ekoloških, etnoloških i gospodarstvenih problema, etno-park u sklopu eko-regionalnog parka, najboljim.

II.

Primijetio sam da su regionalni parkovi poput PEAK DISTRICT parka u Engleskoj

u manjoj mjeri okrenuti zaštiti i prezentaciji etnografskih sadržaja u odnosu na muzeje na otvorenom (etno-parkove). Koliko su ipak pogodni za prezentaciju tradicijskih elemenata kulture?

Pozabavit ću se ovim pitanjem na primjeru projekta Zavičajnog parka Istre koji je zamišljen po uzoru na parkove u Engleskoj i Francuskoj a za koje europska saznanja pokazuju da su najpovoljniji i najobuhvatniji vid zaštite i prezentacije kulturoloških sadržaja i prirodne okoline, uz istovremeno odvijanje suvremenog načina života (Stepinac, 1991:115).

Nagli i često nekontrolirani razvoj turizma u Istri dešava se na uštrb istinske, autentične Istre i njezinog čovjeka. Istarski identitet nerijetko je devastiran, kao i kulturno-povijesna baština, te istarski duh. Prekrasne su se suhozidne građevine, kažuni, rušile kako bi poslužile kao građevni materijal Istrijanu koji to jest samo kao stanovnik, ali ne i zaljubljenik u Istru, za gradnju kuće s baroknim atributima, kaskajući tristotinjak godina za tim umjetničkim pravcem i progovarajući tako o sebi i svojoj tragičnoj, sterilnoj egzistenciji.

Zato je projekt Zavičajnog parka Istre barem pobudio nadu u konačno, potrebno stavljanje gospodarstva i prave Istre u komplementaran odnos.

Projekt Zavičajnog parka Istre predviđa potencijale centralne Istre usmjeriti prema dvojakom cilju:

1. Zaštiti i unaprijediti prirodnu i kulturno-povijesnu baštinu,
2. Revitalizirati gospodarsku osnovu i time postići razvoj društvenog ustrojstva u

1. Odnos postojećeg stanja i rekonstruirane zgrade, Sovinjak kraj Buzeta

ruralnim sredinama, koristeći lokalne resurse, tradicijske vrijednosti i sadržaje vezane uz samu baštinu, prateći istodobno suvremene tokove života (Stepinac, 1991:115). Značajan element konstituiranja takvog parka je obrada zemlje na prirodan način što je povezano s proizvodnjom zdrave hrane koja, posebno danas, ima svoje tržište osiguravajući ekonomsko funkcioniranje dijela stanovništva na području parka. Ta proizvodnja izvire iz tradicijske poljoprivrede "koja u najvećoj mjeri poštuje prirodni ciklus", kod koje postoji ekološka svijest (Vinšćak, 1990:13).

Osim toga park, uz dopuštenje modernog standarda, posebnu pažnju poklanja, uz zaštitu životinjskog i biljnog svijeta, zaštitu tradicijske arhitekture, posebno pri adaptaciji i novoj izgradnji. Sve to ima

višestruko značenje - od smanjenja depopulacije afirmacijom seoskog turizma, poljoprivredne proizvodnje i sl., preko proizvodnje zdrave hrane, a s njom i mijenjanjem ekološke svijesti, pa do održavanja tradicionalnih obrta, izrade suvenira itd.

Do doticaja s etnografskom problematikom vode novi oblici ruralnog turizma koji kroz priljev posjetitelja i sredstava donose oživljavanje tradicijskih oblika privređivanja unutar kojeg važno mjesto ima izrada predmeta na tradicijski način. Takav je predmet istovremeno i autentičan suvenir koji bi trebao pridonijeti kvalitetnoj ponudi suvenira koja se prije zasnivala na prodaji drvenih, rezbarenih čaplji (ptica poznatih Istri kao što je to i pingvin).

Činjenica da se predmet izvodi na tradicijski način (a ne tvornički) doprinijet će slobodnijem, odnosno aktivnijem odnosu prema predmetu i time razvoju duha istarskih demijurga, dok tvornička izradba dovodi do stereotipa i duhovnog osiromašenja.

Takvo gledanje na suvenir omogućava praćenje reifikacije dotičnog predmeta, kvalitete koju tvornička proizvodnja ne posjeduje. Ta karakteristika na neki način osigurava suveniru traženu kvalitetu.

Ovdje se otvaraju, posebno za etnologe, nova pitanja. Koji je to element kulture kojem imamo pravo pripisati atribut simbola identiteta i kao takvog ga prenijeti u suvenir? U traženju takvog elementa mnogima će se činiti da osnovna smjernica

treba biti autohtonost određenog elementa kulture.

To pitanje zasigurno nije beznačajno i svakako treba biti zastupljeno u traženju adekvatnog suvenira. Međutim, pitanje autohtonosti često je prijeporno, pa smatram da je osnovni kriterij za inauguraciju pojedinog elementa kulture na rang simbola i njegovu transformaciju u suvenir prisutnost dotičnog elementa u svijesti naroda, odnosno identifikacija pojedinca sa skupinom ljudi i krajem putem imanentnog im predmeta. No, ne treba zaboraviti da simbol identiteta ne nastaje u svojevrsnom, zatvorenom mikrokozmosu, već u njegovom konstituiranju bitnu ulogu ima doticaj s vanjskim ne-mi svijetom. Da je tome tako rječito govori primjer starih

2. Adaptirana istarska tradicijska kuća, Sovinjak kraj Buzeta

hebrejskih nomada koji prije naseljavanja u Kanaan nisu jeli svinjetinu s obzirom da je nisu ni imali. Naselivši se među stanovništvom koje je jelo svinjetinu odbacivanje svinjskog mesa postaje simbolom hebrejskog etničko-religijskog identiteta (Devereux, 1990:220).

Da bi simbol transformirao u suvenir (predmet koji na osebujan način komunicira s kulturama s kojima dolazi u dodir) potrebno je, bolje reći poželjno je, da kulturni element posjeduje, uz autohtonost, osebujnost i prisutnost u svijesti naroda, neke od sljedećih karakteristika: simbolu-suveneru imanentnu priču koja će kvalitativno i kvantitativno proširiti njegov sadržaj. Valja ovdje upozoriti na opasnost modifikacije određenih priča, mitova, legendi u namjeri da se približe predmetu-suveneru što nužno vodi u negativni folklorizam.

Bitna kvaliteta simbola-suvenera jest mogućnost njegove transpozicije u druge predmete i materijale. Naravno, ne treba posebno apostrofirati da prenošenje određenog elementa na drugi predmet treba zadovoljiti određene estetske kriterije. Osim prijenosa elemenata kulture nikako ne treba zapostaviti spomenutu izradu predmeta na tradicijski način koja otvara mogućnost praćenja reifikacije originalnih predmeta koji su ujedno i suveniri.

Za realizaciju posljednje dvije kvalitete posebno je pogodan projekt Zavičajnog parka Istre.

Predmet za koji postoji najviše argumenata da postane suvenirom po mojem su mišljenju roženice. Iako potječu od zapadnoeuropskog šalmaja, instrumenta

preteče oboe, roženice zaslužuju epitet autohtonosti ili barem osobitosti jer nisu Hrvati u Istri našli samo svoju riječ za to glazbalo, već su taj instrument prilagodili svom glazbenom poimanju počevši ih graditi u dva različita oblika, velu i malu, da mogu izvoditi dvoglasje kakvim se odlikuje heterofona struktura njihova pučkog pjevanja - sve je to znak njihove samonikle tvorne snage (Širola, 1932:52).

Glazba koju, uz ostale instrumente, proizvode roženice toliko je različita od glazbe ostalih područja da predstavlja izoliranu pojavu u europskim relacijama. Istarsko-primorska glazba je malo gdje sačuvani prastari, prvobitni glazbeni donji sloj koji nije podlegao infiltraciji ni vremenski ni sa strane (*Knjiga o Istri* 1969:90). O prisustvu roženica u svijesti naroda rječito govori podatak da su se unatoč dugogodišnjoj okupaciji Istre i njihovoj zabrani očuvale sve do danas podsjećajući narod na njegovo nacionalno podrijetlo (Pernić, 1983:8). U prilog toj tvrdnji govore i rezultati ankete koja je imala za cilj ispitati koji je to predmet za kojega se može reći da je postao istinskim simbolom Istre. Roženice su tu, uz kažun, najprisutnije u svijesti ispitanika. U kojoj je mjeri narodna glazba sastavni dio života, prisutna u gotovo svim važnim događajima u životu Hrvata u Istri, govori i priča o mladiću i čarobnoj svirali čiji zvuci sile ljude da zaplešu. Neki će u tom čarobnom instrumentu vidjeti rožnice pa bi tako one, kao autentičan suvenir govorile priču. Međutim, neki podaci ukazuju na to da ovdje nije riječ o roženicama jer se one uvijek javljaju u paru (bitna njihova

3. Detalj istarske hiže, Sovinjak kraj Buzeta

komunikacijska uloga), već o čarobnoj svirali i, vjerojatno, o mladiću-pastiru (pastiri su zbog poznavanja raznih trava i gledanja u zvijezde često u narodu bili na glasu kao čarobnjaci i opasni ljudi). Pastirska svirala nisu roženice jer ih pastiri zbog njihove složenosti nisu izrađivali (za razliku od mišnica i drugih istarskih glazbala). Primjer je ovo, i opomena od moguće pojave negativnog folklorizma nastalog u želji prevladavanja diskrepancije između suvenira i nepripadajuće mu priče. S odabirom primjerenog suvenira, koji počiva na folkloru, treba biti krajnje oprezan jer autentičan suvenir zahtijeva i pripadajuću mu priču.

Literatura:

1. Capra, Fritjof. *Vrijeme preokreta. Znanost, društvo i nastupajuća kultura*, Globus, Zagreb, 1986.
2. Stepinac-Fabijančić, Tihomira. *Zavičajni park Istre*. U: "Istarska Danica", 1992, Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila", Pazin 1991.
3. Arendt, Hannah. *Vita activa*, biblioteka August Cesarec, Zagreb, 1991.
4. Vinšćak, Tomo. *Etnologija - ekologija, karika koja nedostaje*. U: "Studia ethnologica", vol. 2, Zagreb, 1990.
5. Auguštin-Rihtman, Dunja. *Etnološka istraživanja i suvremena kultura*, "Etnološka istraživanja", vol. 1, Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1981.
6. Pernić, Miloš. *Istarski narodni instrumenti*, diplomatska radnja, Pula, 1983.
7. *Knjiga o Istri*, Školska knjiga, Zagreb, 1968.
8. Devereux, Georges. *Komplementaristička etnopsihoanaliza*, August Cesarec, biblioteka Mixta, Zagreb, 1990.
9. Širola, Božidar. *Sopile i zurle*, Zagreb, 1932.

SUMMARY: Ecology as an Ethnological Digression

The author of the article deals with the relationship between ethnology and ecology, whose complementary nature is also reflected in ethno-park projects, as well as English-style regional parks.

In the example of the project of the Istrian Native Park, modelled after English-style parks, the link between ethnology and ecology is pursued. The production of healthy food, the revalorization of traditional architecture, as well as of other Istrian elements, through forms of village and recreational tourism which solves a number of serious problems, firmly bind together ethnology and ecology. This relationship is also reflected in the new approach to producing souvenirs.